

Grauwe Gans drukt zich plat op het nest, Visvijvers Valkenswaard, 12 maart 2023 (Tom Heijnen)

Ontwikkelingen broedvogels op westelijke Visvijvers Valkenswaard

Tom Heijnen

In 2023 heeft Vogelwerkgroep De Kempen voor de vijfde keer de visvijvers ten westen van de Tongelreep op broedvogels geïnventariseerd, na eerdere inventarisaties in 2003, 2005, 2017 en 2020. De gegevens geven een goed beeld van de broedvogels met hun aantallen territoria en verspreiding. De reeks van vijf jaren geeft bovendien een beeld van de aantalsontwikkeling in het gebied.

Visvijvers bij zonsopkomst, 3 mei 2023 (TH)

Gebied

Het getelde gebied omvat de visvijvers te Valkenswaard ten westen van de Tongelreep. De getelde oppervlakte is 78.3

ha. waarvan 50% bestaat uit open water, 30% uit riet en moeras, 14% uit bos en 6% uit grasland. Om de twee grote zuidelijke vijvers loopt een wandelroute terwijl de overige vijvers (inclusief de vijvers ten oosten van de Tongelreep) niet toegankelijk zijn. Daardoor is er veel rust in het gebied.

De westelijke vijvers vormen samen met de oostelijke vijvers de Visvijvers Valkenswaard. De visvijvers maken deel uit van het 1500 ha. grote natuurgebied Valkenhorst dat bij Brabants Landschap in eigendom en beheer is. Het grootste deel van Valkenhorst is onderdeel van het Natura2000-gebied Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux.

Begrenzing van het onderzochte gebied.

Methode

Als methode van inventariseren en interpreteren zijn de richtlijnen van het broedvogel monitoring project (BMP) gevolgd. Er waren in de vijf onderzoeksjaren wel verschillen in inventarisatieervaring (lager in 2005), onderzoeksintensiteit (hoger in de laatste drie jaren) en soortspecifieke accenten (o.a. geen zgn. 'waadpaksessies' voor karekieten in 2005 en 2023). In het inventarisatierapport dat in voorbereiding is, wordt daar uitvoerig op ingegaan.

Bezoekintensiteit in de vijf onderzoeksjaren.

Jaar	Inventarisatieduur in uren		
	Vaste rondes	Overige bezoeken	Totaal
2003	42 uur	10 uur	52 uur
2005	45 uur	3 uur	48 uur
2017	67 uur	34 uur	102 uur
2020	72 uur	48 uur	120 uur
2023	71 uur	5 uur	76 uur

Het veldwerk in 2023 werd gedaan door Harold Bierens, Wim Deeben, Tom Heijnen, Jan Kolsters, Paul van Pelt, Mark Sloendregt en Pieter Wouters.

Aantal territoria in de vijf inventarisatiejaren.

Soort	2003	2005	2017	2020	2023
Dodaars	28	14	9	11	4
Fuut	9	4	7	7	7
Geoorde Fuut	14	3	0	0	0
Roerdomp	1	1	4	4	4
Woudaap	0	0	3	2	0
Blauwe Reiger	0	0	6	1	1
Knobbelzwaan	8	7	8	5	6
Grauwe Gans	1	0	31	23	31
Grote Canadese Gans	0	0	1	0	2
Nijlgans	1	2	5	3	2
Krakeend	15	11	12	22	23
Wintertaling	0	0	1	1	0
Wilde Eend	9	16	23	16	13
Zomertaling	1	0	0	0	0
Slobeend	10	2	3	4	1
Tafeleend	19	38	9	14	16
Kuifeend	21	32	14	12	13
Rosse Stekelstaart	0	0	0	1	0
Wespendief	1	0	0	1	1
Zwarte Wouw	0	0	1	1	1
Bruine Kiekendief	0	0	1	0	0
Buizerd	1	0	1	1	1
Boomvalk	0	0	2	1	0
Waterral	9	6	16	12	7
Waterhoen	4	4	3	9	4
Meerkoet	47	41	35	36	31
Kievit	1	0	0	0	0
Houtsnip	0	0	0	3	1
Kokmeeuw	0	0	0	2	15
Holenduif	2	1	14	9	6
Houtduif	6	6	15	10	10

Soort	2003	2005	2017	2020	2023
Zomertortel	1	0	0	0	0
Koekoek	3	3	4	4	4
Bosuil	1	2	2	1	1
Ijsvogel	3	2	3	2	1
Groene Specht	2	1	0	2	2
Zwarte Specht	1	0	2	1	2
Grote Bonte Specht	13	8	13	7	9
Middelste B. Specht	0	0	3	2	1
Kleine Bonte Specht	6	4	7	9	5
Witte Kwikstaart	0	1	0	0	0
Winterkoning	73	66	47	46	44
Heggenmus	10	10	1	2	2
Roodborst	29	25	18	19	26
Nachtegaal	0	0	1	0	0
Blauwborst	4	0	5	3	4
Merel	18	19	23	25	19
Zanglijster	9	11	12	14	10
Sprinkhaanzanger	1	0	0	2	0
Snor	0	0	0	0	1
Rietzanger	0	1	0	0	2
Cetti's Zanger	0	0	0	0	8
Bosrietzanger	0	0	2	5	2
Grote Karekiet	0	0	0	0	2
Kleine Karekiet*	168	103	136	167	55
Grasmus	0	0	4	2	1
Tuinfluit	25	18	22	24	27
Zwartkop	32	31	43	51	46
Fluiter	1	0	0	0	0
Tjiftjaf	60	31	48	40	45
Fitis	11	19	6	8	5
Goudhaan	1	0	1	0	0

Soort	2003	2005	2017	2020	2023
Grauwe Vliegenvanger	1	0	0	1	2
Bonte Vliegenvanger	0	0	0	1	3
Staartmees	10	4	2	3	5
Matkop	8	10	5	7	9
Kuifmees	7	1	1	0	2
Zwarte Mees	2	1	0	0	0
Pimpelmees	32	15	25	26	22
Koolmees	32	27	30	26	27
Boomklever	6	3	5	10	6
Kortsnavelboomkruiper	0	0	1	0	0
Boomkruiper	11	16	25	19	20
Wielewaal	4	2	2	2	1
Gaai	4	3	3	6	6
Kauw	1	0	0	0	1
Zwarte Kraai	3	3	7	6	4
Spreeuw	10	23	32	23	20
Vink	22	18	19	17	24
Putter	0	0	0	0	1
Groenling	1	0	2	4	2
Goudvink	0	0	3	4	2
Appelvink	0	0	0	3	2
Geelgors	0	0	0	2	1
Rietgors	8	7	9	13	9
Aantal territoria*	842	676	798	820	693
Aantal soorten	60	48	62	66	68

* In 2005 en 2023 waren er geen 'waadpaksessies' voor karekieten wat terug te zien is in het (veel) lagere aantal territoria.

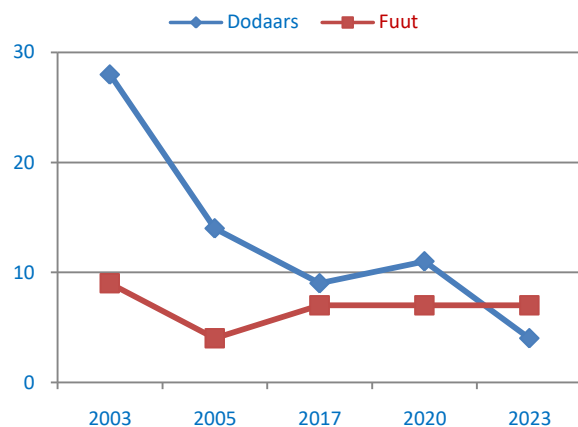

Resultaten

De gegevens van alle soorten en aantallen die in de vijf jaren zijn geregistreerd, zijn te vinden in de tabel op de vorige pagina. Hieronder worden opvallende patronen in het aantal territoria van enkele soorten besproken. Merk overigens wel op dat er forse gaten tussen de onderzoeksjaren zitten, met name tussen 2005 en 2017.

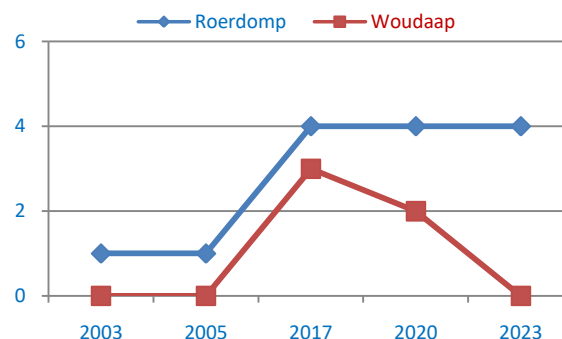
Opvallende aantalsontwikkelingen

Terwijl de populatie *Futen* min of meer stabiel bleef, nam de *Dodaars* fors af van 28 territoria in 2003 naar 4 in 2023. Wat daarvan de reden is, is niet bekend. Het is in ieder geval niet in lijn met de ontwikkeling in Nederland, die vanaf 2003 min of meer stabiel is.

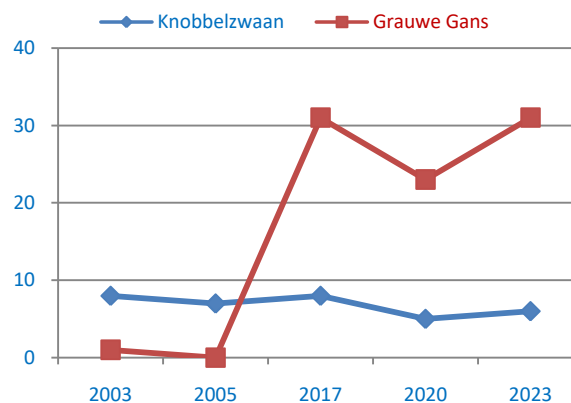
Het aantal *Roerdompen* is de laatste jaren stabiel. Het gebied vormt samen met de oostelijke visvijvers en de vijvers bij

Driebruggen een bolwerk voor Roerdompen in de regio.

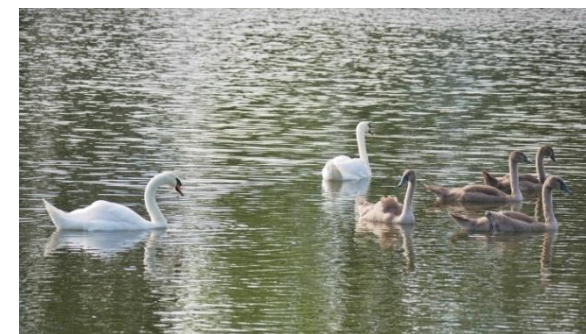

Dat geldt helaas niet meer voor de *Woudaap*. Na een kleine opleving was de soort in 2023 niet aanwezig, al was er wel een territorium op de oostelijke vijvers.

De *Grauwe Gans* nam, net als elders in de Kempen en in Nederland, spectaculair toe. Vanaf 2017 lijkt er sprake te zijn van een min of meer stabiel aantal, maar of dat betekent dat de draagkracht van het gebied bereikt is, valt te bezien.

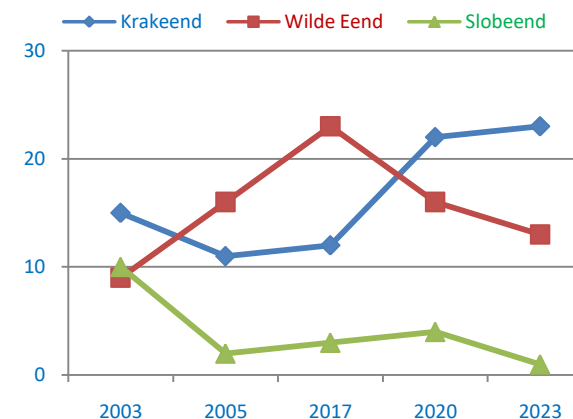

De broedpopulatie *Knobbelzwanen* bleef met 5-8 territoria stabiel wat overkwam met het landelijke beeld.

Knobbelzwanenpaar met jongen op de Visvijvers Valkenswaard, 14 augustus 2020 (TH)

De *Krakeend* nam toe, met bijna een verdubbeling in 2020 t.o.v. 2017. Is het plafond voor deze soort bereikt? In heel Nederland nam de soort sinds ca 1995 spectaculair toe.

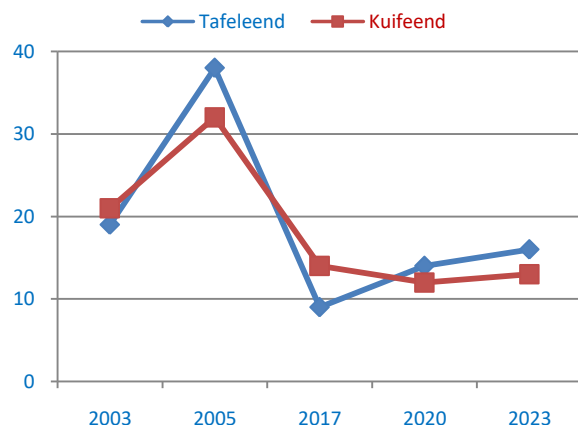

Hoewel in Nederland al decennia lang sprake is van een gestage achteruitgang van de *Wilde Eend*, is het beeld op de westelijke

vijvers anders. Er was eerst een toename tot een piek in onderzoeksjaar 2017 met daarna weer een afname.

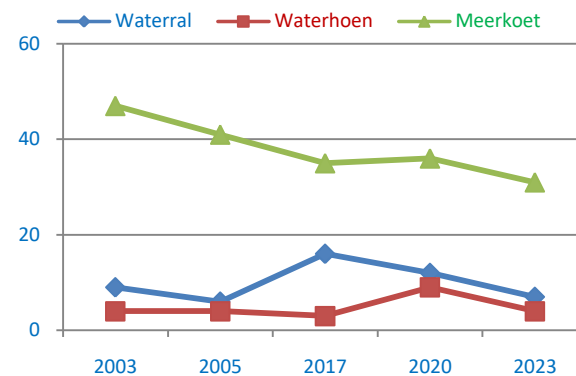
In 2003 waren er nog behoorlijk wat *Slobeenden*. Daarna bleef het aantal beperkt tot maximaal 4 territoria. In Nederland nam de Slobeend decennia lang af en met name op de zandgronden kromp de populatie fors.

Na een piek in 2005 namen zowel *Tafeleend* als *Kuifeend* flink af. In Nederland namen beide soorten ook af, maar wel geleidelijker.

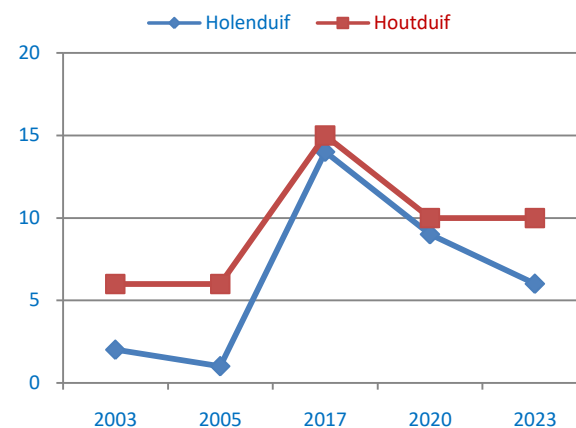
Waterrallen lijken ten opzichte van 2017 afgenomen maar wellicht gaat het om fluctuaties. Die zijn bij deze soort normaal.

Het aantal *Waterhoenen* blijft redelijk stabiel maar is wel opvallend laag voor een groot gebied dat ogenschijnlijk heel geschikt is.

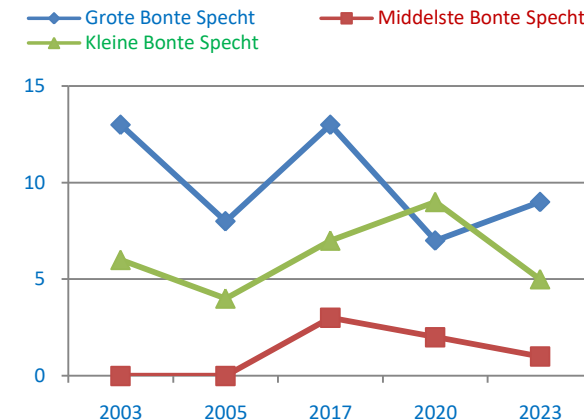

De trend van de *Meerkoet* is die van een gestage afname terwijl de soort in Nederland juist toeneemt. We weten niet hoe dit komt.

Zowel *Holenduif* als *Houtduif* name toe tot onderzoeksjaar 2017 en gingen toen weer achteruit. Het is niet bekend wat daarvan de oorzaken zijn.

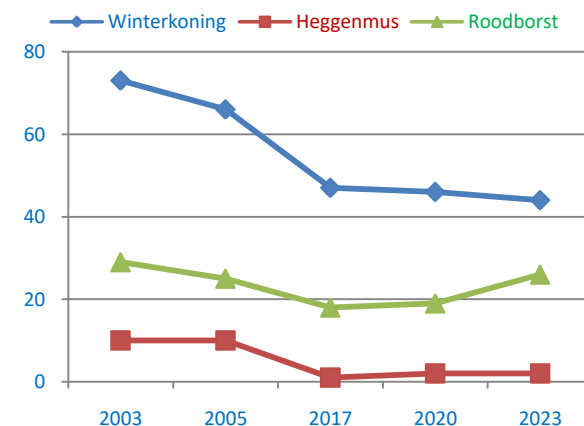

Het aantal *Grote* en *Kleine Bonte Spechten* schommelde zonder een duidelijke trend, al leek de *Grote Bonte* wat af te nemen.

De *Middelste Bonte Specht* werd bij onze inventarisaties voor het eerst in 2017 aangetroffen, maar was wel al langer van het gebied bekend, met waarnemingen in 2013 en 2015.

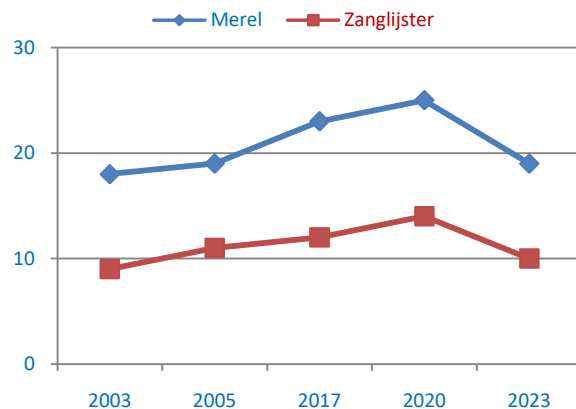
De *Winterkoning* nam behoorlijk af terwijl in Nederland sinds 2005 sprake was van flinke schommelingen zonder duidelijke af- of toename.

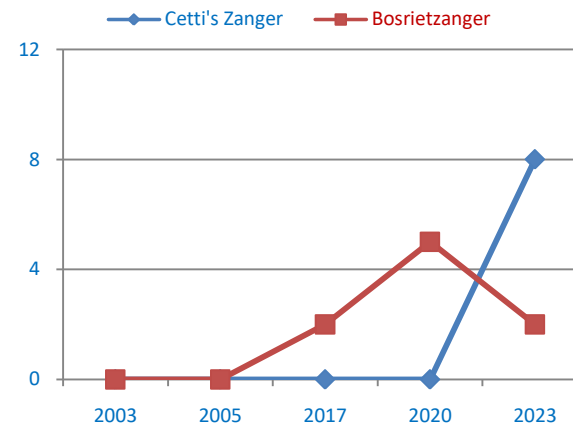
In Nederland nam de *Roodborst* na 2005 af en na een dal in 2013 weer toe. Met een beetje goede wil is dat patroon ook zichtbaar op de westelijke visvijvers, maar erg overtuigend is dat niet. En zoals dat bij alle soorten het geval is, zullen ook lokale omstandigheden een flinke invloed op het populatieverloop kunnen hebben.

Het aantal *Heggenmussen* was in 2003-2005 groter dan daarna, maar de aantallen zijn wel klein. In Nederland is er geen opvallende trend waarneembaar.

Merel en *Zanglijster* namen tot 2020 geleidelijk toe en waarna het aantal afnam. In Nederland ging de *Merel* sinds ca 2018 achteruit als gevolg van droge voorjaren en het *Usutu virus*, terwijl *Zanglijsters* in ons land licht toenamen.

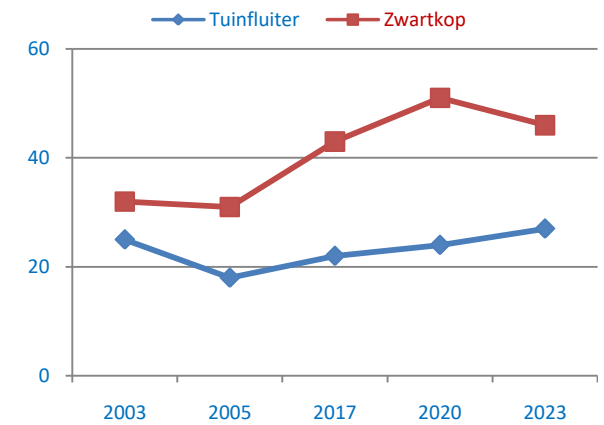
Het gebied lijkt ideaal voor *Bosrietzangers* maar desondanks werden er steeds maar enkele territoria gegeristreerd.

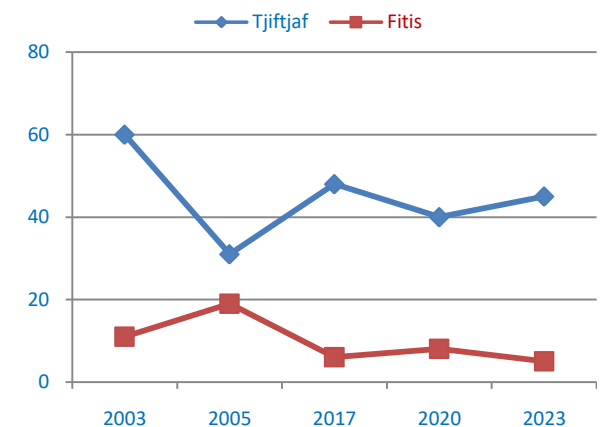
Een succesverhaal is dat van de *Cetti's Zanger*. De soort werd in 2023 voor het eerst tijdens de vijf inventarisatiejaren vastgesteld en meteen met 8 territoria. In werkelijkheid verliep de toename iets geleidelijker. In 2019 werd voor het eerst een territorium op de Visvijvers Valkenswaard aangetroffen, in het oostelijke deel. In dat deel werden in 2020 4 territoria geteld. In 2021 waren er 9-10 territoria op de visvijvers waarvan enkele in het westelijk deel. In 2022 waren er minstens 5-7 territoria waarvan 4 in het westelijke deel. Topjaar was 2023 met naast de 8 territoria in het westelijk deel ook nog 4 territoria in het oostelijke deel, al is niet helemaal uitgesloten dat hier een kleine overlap van 1-2 territoria bij zit.

Het aantal *Tuinfluiters* is stabiel terwijl *Zwartkoppen* na 2005 toenamen. Voor beide soorten is dat in lijn met de situatie in

Nederland, al geldt voor de *Zwartkop* dat die al langer toenam.

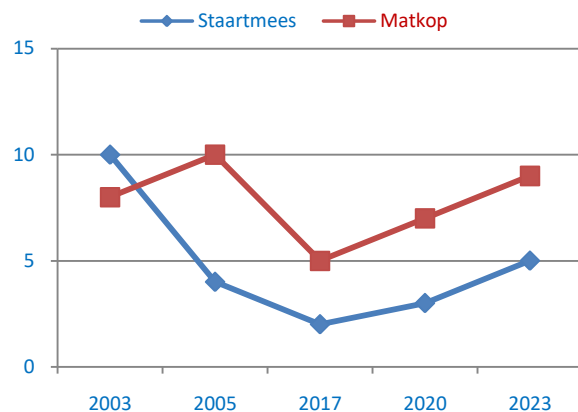
Bij de *Tjiftjaf* is behoudens wat schommelingen geen opvallende trend waar te nemen. In Nederland nam de soort lange tijd toe, maar de laatste jaren was er geen trend van toe- of afname.

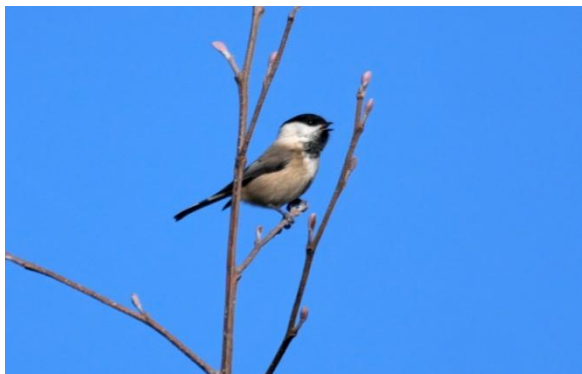
Heel anders is dat bij de *Fitis* die in Nederland al decennia lang achteruit gaat. Ook op de westelijke vijvers is een trend van afname te zien, al zijn de aantallen wel laag.

De *Startmees* nam na 2003 af waarna de stand naar een laag niveau met wellicht daarna een kleine toename. In Nederland nam de soort sinds ca 2005 gestage af.

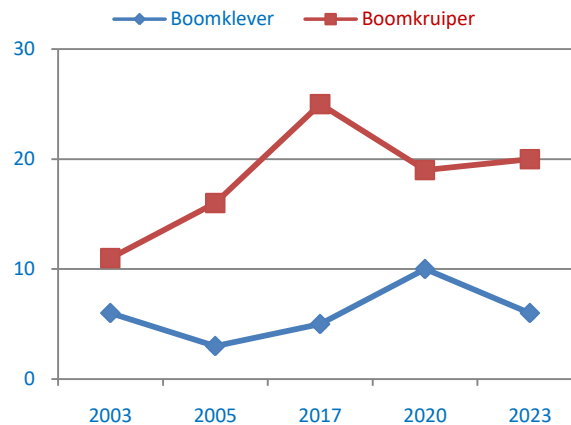

Het aantal *Matkopen* schommelde wat maar zonder trend van toe- of afname. Dit is verheugend, want in Nederland nam de soort sinds ca 1990 schrikbarend af. *Matkopen* hebben vochtige bossen met zachte houtsoorten nodig (*Matkopen* hakken zelf een nestholte).

Zingende *Matkop* op de *Visvijvers Valkenswaard*, 2 maart 2021 (TH)

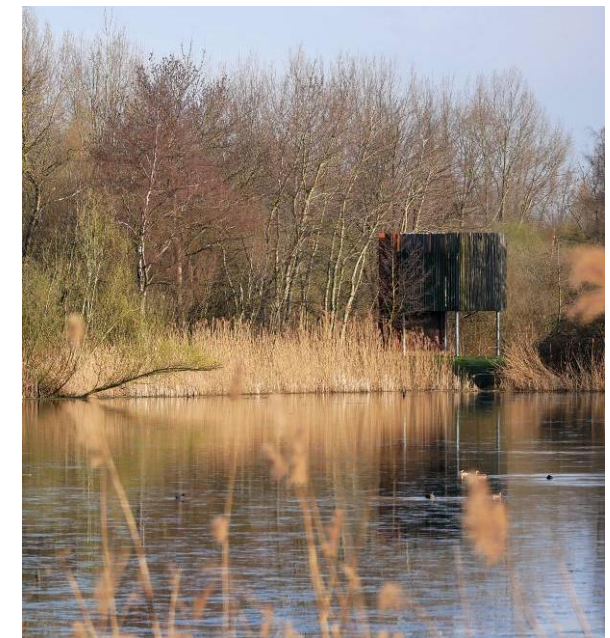
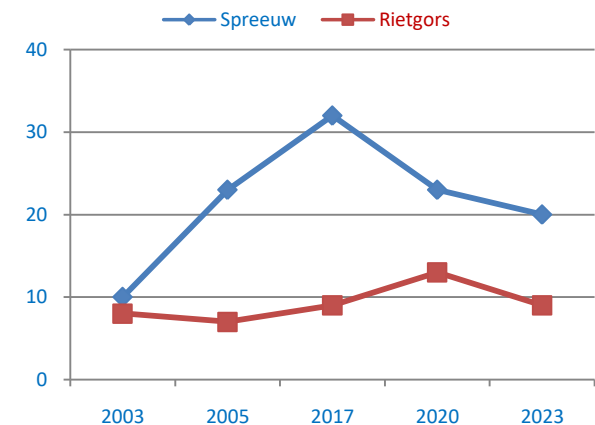
Boomklevers kwamen in wisselend aantal voor, met een piek in 2020. Een duidelijke trend van toename is in deze reeks niet te zien, in tegenstelling tot de landelijke trend (die ook in de Kempen geldt) die vanaf de jaren '90 een continue toename laat zien.

Boomkruipers werden na 2005 aanmerkelijk talrijker waarna het aantal wat lijkt te stabiliseren, maar de reeks is te kort om dat met zekerheid te zeggen. In Nederland neemt de soort al decennia lang gestaag toe.

Spreeuwen namen eerst opvallend toe en daarna flink af. De afname hangt wellicht samen met de aftakenling van populieren langs de *Tongelreep* waar veel spreeuwen in spechtenholen broedden. De landelijke trend van de *Spreeuw* is die van een flinke afname (vooral in bos) tot in de jaren 2010 waarna het aantal stabiel bleef.

Tot slot de *Rietgors*. Deze soort vertoonde geen opvallende trend wat overeen komt met het landelijk beeld.

Uitkijktoren op de *visvijvers*, 30 maart 2021 (TH)

Rode Lijstsoorten (Rode Lijst versie 2017)

De tabel hieronder geeft een overzicht van de soorten die op de Rode Lijst van broedvogels staan.

Ontwikkeling van de Rode Lijstsoorten.

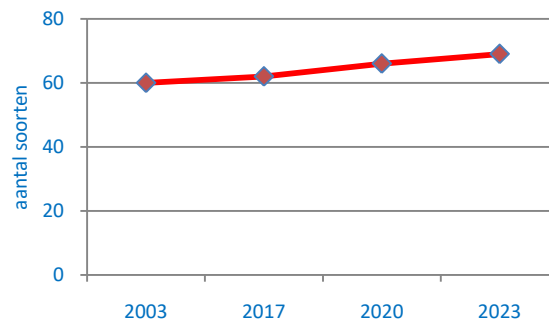
Soort	2003	2005	2017	2020	2023
Ernstig bedreigd					
Woudaap	0	0	3	2	0
Bedreigd					
Zomertaling	1	0	0	0	0
Grote Karekiet	0	0	0	0	2
Kwetsbaar					
Roerdomp	1	1	4	4	4
Wintertaling	0	0	1	1	0
Slobeend	10	2	3	4	1
Boomvalk	0	0	2	1	0
Zomertortel	1	0	0	0	0
Koekoek	3	3	4	4	4
Snor	0	0	0	0	1
Wielewaal	4	2	2	2	1
Gevoelig					
Grauwe Vliegenvanger	1	0	0	1	2
Matkop	8	10	5	7	9
Zwarte Mees	2	1	0	0	0

Het aantal soorten en territoria in de categorie Ernstig bedreigd en Bedreigd is, uiteraard, laag. Helaas ontbrak dit jaar de Woudaap, maar daar staan 2 Grote Karekieten tegenover.

Over de vijf inventarisatiejaren opgeteld werden 8 Kwetsbare soorten vastgesteld. Jaarlijks waren hiervan 4-6 soorten aanwezig. In de categorie Gevoelige soorten zijn over de vijf inventarisatiejaren 3 soorten waargenomen, waarvan er gewoonlijk 2 in één jaar aanwezig zijn.

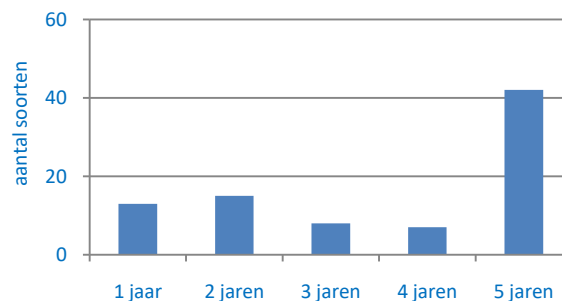
Soortendiversiteit en -dynamiek

De soortenrijkdom nam geleidelijk toe van 60 broedvogelsoorten in 2003 naar 68 in 2023. Het aantal broedvogelsoorten over de vijf jaren gecombineerd bedroeg 85. Bijna de

Ontwikkeling van het aantal broedvogelsoorten.

helft daarvan (42 soorten = 49%) kwam in alle vijf jaren voor. Dat is een stuk lager dan de 60 soorten die gedurende zes jaren op de oostelijke visvijvers voorkwamen op een totaal van 100 broedvogelsoorten.

Aantal soorten onderverdeeld naar het aantal inventarisatiejaren dat ze voorkwamen.

Er was één soort, de Geoorde Fuut, die wel in 2003 én 2005 voorkwam maar niet in 2020 en 2023. Daar staan tien nieuwkomers

tegenover (soorten die niet in 2003 én 2005 voorkwamen en wel in 2020 én 2023): Zwarte Wouw, Houtsnip, Kokmeeuw, Middelste Bonte Specht, Bosrietzanger, Grasmus, Bonte Vliegenvanger, Goudvink, Appelvink en Geelgors.

Totale dichtheid

De jaren 2005 en 2023 laten we bij het bepalen van de totale dichtheid buiten beschouwing omdat het ontbreken van waadpaaksessies in die jaren een te grote negatieve impact had op de totalen. In 2003 en 2020 werden in totaal resp. 837 en 813 territoria geregistreerd. Het gebied is 78.3 ha groot wat betekent dat de totale dichtheid resp. 10,7 en 10,4 territoria/ha bedroeg. Dit is aanzienlijk hoger dan de dichtheid van 6,6 tot 7,4 territoria/ha die op de oostelijke visvijvers werd vastgesteld tijdens vijf onderzoeksjaren in de periode 2005-2021.

Dankwoord

Ik dank Jan Kolsters en Pieter Wouters voor hun opmerkingen en aanvullingen. ■

Literatuur

Kolsters, J. 2022. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard 2021 ten oosten van de Tongelreep. VWG De Kempen.
De trends van broedvogels in Nederland zijn gebaseerd op gegevens van [Sovon](#).